

A boldogság dimenziói

Szakolczay Lajos beszélgetése Petrás Mária keramikus- és énekművésszel

Ülünk a kertben egy fa alatt, és vendéglátóm tiszta szemét nézem. Mosolyog. Ebben a mosolyban minden benne van: öröm és bánat, de leginkább egy csángó asszony boldogságos kálváriája. Hiszen hosszú volt az az – a moldvai Diószéntől a Pest megyei Pomázig tartó – út, amely végül is megteremtette gyümölcsét: Petrás Máriából elismert keramikusművész lett és csodált énekes, aki az utóbbi fél évtizedben a Muzsikás Együttessel szinte az egész világot bejárta.

Mosolya azt mondja: azért születtem, hogy elárvult sorsunknak hírvivője legyek – a csángó népet még ma is (nézzünk elbitorolt, a magyar nyelvet többnyire még ma is kirekesztő templomaikra) ezer gond nyomasztja, gyötreti –; hogy kitarító munkával megmutathassam: a *szünetlen* építkezés az egyén és a kisközösség számára is testet-lelket formáló erő. Aki *munkával* – miképp Kós Károly tanította – föl tud egyenesedni, azt még a zsarnok is nehezen fogja bedarálni, és nincs az a hatalom, ami be tudná törni derekát. Mert a gerinc makulátlansága egyben magatartásforma is. A zivataros idő is átviselhető, amelyből a romániai magyar nemzetiség számára volt elég, ha *tisztaságunk* lesz a fegyver: egy sokat szenvedett közösség fölemelésének a záloga.

Ha egy mosolyból ennyi minden kiolvasható, még mi minden húzódnak meg tulajdonosában! Erre a *tevékeny* – önalakító és egyben közösséget formáló – életútra voltam kíváncsi. Ez vitt a pomázi kertbe – a mindannyiunk számára valahol kamatozó kíváncsiság.

– *Otthonod, amely egyben lakó- és munkahelyed, olyan, mint a Paradicsom. Első látásra sugárzik belőle – az épületek harmóniája s fű, fa, bozót ezt kínálja – az otthonosság olyan foka, amely maga a boldogság.*

– Három évi keresgélés után, 2000-ben vásároltam ezt a telket. Eladtam a hétfalusi lakást...

– *Tudatos választás volt?*

– Félig-meddig tudatos választás volt. Azt gondoltam, meg kell találnom azt a helyet – akkor még nem volt elég pénzem –, amelyért mindent megteszek, hogy meg tudjam venni. Pár évig jártam Budapest környékét, és egyszer csak rátaláltam Pomázra. Arra a falura, ahol addig sosem voltam. Igaz, korábban Szentendrén, a Kőhegy közelében is kinéztem magamnak egy telket – az is nagyon megtetszett –, de sajnos kicsinek tűnt. Így le kellett mondanom róla. Ha már az ember egyszer kivonul a világból, olyan helyre menjen, ahol jól érzi magát.

– *A választásban nyilván közrejátszott az is, hogy a kiszemelt táj egy kissé a hazai vagy ahhoz hasonló környezetet formázza.*

– Ezt nem terveztem. Egyszer csak kijöttem ide a domboldalra, körülnéztem (akkoriban a telek kétharmadán még akácos volt), s annyira megfogott a kilátás s nem utolsósorban a hely szelleme, hogy megijedtem, mi lesz, ha holnapig eladják a telket. Akkor a gyermekeim egy kicsit kacagtak rajtam. A fiam azt mondta, hogy itt, Magyarországon nem szoktak *éjjel* telkeket árulni.

– *Milyen hegyeket látni innét?*

– Szemben a Csobánka, és látod a pilisi hegyvonulatot. S ott a végén, Pilisszentkereszt és Pilisszántó között emelkedik a két falut elválasztó csúcs, a ... csúcs. Nagyon szép ez a kicsi medence, és nagyon szeretem. Miért? Mert a természetnek is van egy perspektívája.

– *Az egész ház olyan belülről – legalábbis én itt keresem a hangulatom forrását –, mintha templomban lennék. Van valami különleges építőelem benne, s onnan az érzés. Ha hiszed, ha nem, nekem azonnal Kós Károly jutott az eszembe.*

– A házat egyik építész barátom, Szűcs Endre tervezte, amelynek a külseje a Balatonfelvidéki parasztkorokot idézi. Egy tornác is lett volna hozzá, de azt sajnos a helyi hatóság nem engedélyezte. Kintről tehát parasztkorok, belül pedig – nézd csak a simogató boltíveket – úgy akartam kialakítani, hogy jól érezzem magamat benne. A ház számomra csak akkor ház, ha jólesik benne az élés. Én nagyon szeretem az olyan jellegű építészetet, amely nem mond le a tűzhelyről, arról a tűzhelyről, amelynek fölfelé nyitása is van...

– *Tehát a lélek melege mellett, így kerek az otthonosságérzet, kell valamiképp a fizikailag megfogható meleg is...*

– Szerintem a kettő, ha az ember komolyan gondolja, harmóniában van egymással.

– *Lakó- és munkahelyed irigylésre méltóan meg van tervezve. Gyakorolhatsz is (ének), s a műhely alkalmas arra, hogy benne zseniális tárgyak: kerámiaszobrok szülessenek.*

– Mikor idejöttünk, az első dolgom az volt, hogy testvérem segítségével építettem egy fóliasátrat. Amelybe az áramot is beveztettem. 2000 májusában vettem meg a telket, és az év október 16-án az alapba letettük az első téglát. S a karácsonyt már úgy várhatuk – persze akkor még otthon karácsonyoztunk a szüleimmel –, hogy kályha is volt a házban. Azóta, láthatod, állandó építkezésben vagyunk. Lépcsőzetesen folytak-folynak a munkák. Először a műhelyemnek csak az egyik részét csináltam meg, aztán melléragasztottam egy másik részt. Félig-meddig egy földalatti műhelysarkot is kialakítottam magamnak – nem olyan nagyot, talán csak 10 négyzetméteres a földbe vájt „lyuk” –, amelyben az *agyagaim* nem fagynak meg. S ha mintázok valamit, jóllehet fűtés nincs, az nem fagy meg, nem megy tönkre.

– *Mekkora a kemencéd?*

– Akkora, hogy nyolcvan-kilencven centi magasságú tárgyat is – természetesen egy darabban – ki tudok égetni benne. Nagyobbat egyben nem is nagyon lehet kiegészíteni, mert könnyen deformálódik.

– *Minthogy előbb a hazai karácsonyt említetted, lépjünk egy kicsit vissza a szülőföldre! Úgy vélem – nyilván a mitológia is közrejátszhatik ebben –, hogy Csángóföldet az Isten teremtette. (Borús jókedvében.) Méghozzá oly módon, hogy a boldogságot is megadta neki – gondoljunk csak a gyönyörű, archaikus magyar nyelvre (amelyet ezerszer megtagadtak tőle, sőt román alapúnak titulálták) –, és a szenvedést is. Ez utóbbi alatt nem is annyira a népcsoportot sújtó irdatlan szegénységet értem, hanem a megannyi üldözést, valamint a templomának és nyelvének elvételére irányuló kísérleteket. Innen jöttél. Döbbenettel olvastam valamelyik vallomásodban, hogy gyakorlatilag – itt nálunk, a nyelvi előkészítőben – már felnőtt fejjel tanultál meg igazán magyarul írni és olvasni.*

– Annyira felnőtt fejjel, hogy – harminckét éves lévén – már gyermekeim is voltak. Én még valóban abban a világban nőttem fel, amelyet Isten teremtett. Azóta, sajnos, az ember jócskán *hozzányúlt* – a hatvanas-hetvenes évek durva változásai bizonyítják – ehhez a világhoz. Minthogy én 1957-ben születtem, még tisztán megkaptam a ki tudja hány évszázada létező, nyugodt – mondjam így: középkori – világot. Főleg Klézsén... Csodálatos – a változásokkal akkor még nem sebzett – világ volt.

– *Klézsét említetted?, az nekem is szívszerelemem. Itt élt Kallós Zoltán egyik énekmondója, Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa, akinek – balladai mesemondásának – az Új guzsályam mellett című nem mindennapi gyűjtemény köszönhető. Talán rokonodként is tisztelhetted.*

– Édesanyám ángyója volt. Annak ellenére, hogy nem volt írástudó, emlékezetből rengeteg imádságot és dalt el tudott mondani-énekelni. Rajta kívül talán csak egy-két ilyen – hozzá hasonló tudású (azok az írást is ismerték) – adatközlő említhető. Hodorog Luca például – aki Magyarországon hallt meg, és itt is van eltemetve, Jászberényben, ahol immáron 20. éve fesztivált rendeznek emlékére –, vagy Vajdók Nica, akitől sajnos nem sok népköltészeti alkotást gyűjtöttek, mivel annak idején egy férjes asszonynak nem illett egy vad idegen férfival (gyűjtővel) több órán keresztül beszélgetni. Ilyen tettükért a közösség megszólta volna és kivetette volna őket. Az özvegy asszonyoktól – Szályka Rózsától, Hodorog Lucától – rengeteget tudtak gyűjteni.

– *Nyolcan voltatok testvérek. A szüleid földművesek voltak?*

– Földművesek. Édesapám először vasutas volt, de egy baleset miatt – 1957 telén, februárban beleesett a Szeret nevű folyóba – ott kellett hagynia a vasutasságot. Így, ezután lett földműves.

– *Megfagyva haza tudott gyalogolni?*

– Méghozzá éjjel. Hogy milyen kínok között, arról most ne beszéljünk, hiszen meg volt fagyva szinte minden porcikája.

– *A magyar nyelv kifejező furcsaságához tartozik, hogy a Szeret – nevéből következőleg – nem a szeretetet adta számára, hanem majdnem a halált.*

– Minden folyó beszedi az áldozatait, régen az emberek tartották is a víztől való távolságot. Megadták neki a tiszteletet, mondta édesanyám. A klézsei patakról szólván

ugyancsak édesanyám állapította meg – 1990 után rengeteg házat elvitt a víz, noha az csupán egy *patak* volt –, hogy azért ragadta magával az embereket, mert azok bementek a területére. Minden folyónak volt egy felségterülete, így tudták ezt a régi emberek, amelyet nem szabadott megsérteni. Az a sok ezer áldozat nem lett volna, ha mindenki tiszteletben tartja – az „idegen” ne gázoljon bele – a folyó, a víz szokásait. Apám is azért bűnhődött meg, mert éjjel át akart kelni a befagyott folyón. A jég beszakadt alatta, és csoda, hogy ilyen állapotban le tudta gyalogolni a házunkig tartó három kilométert.

– *Klézsen mikor éltetek?*

– Nem éltünk ott, csak édesanyám volt klézsei. Miklós Péternek volt a lánya. Aki testvére volt – ahogy korábban már említettem a rokonságot – Miklós Gyurkának, Szályka Rózsa emberének. S anyám *béadódott*, ahogy mondták nálunk, vagyis férjhez ment Diószénbe édesapámhoz. De mindig vágyott vissza Klézsére. Fialat volt, első gyermekként minden hazaruccanására magával vitt. Így ismertem meg a falut. Innen, Magyarországról Moldva homogénnek tűnik, ám mikor még otthon voltunk, mi nagy különbségeket éreztünk a falvak között.

– *Ez miben nyilvánult meg?*

– Szinte mindenben. Még a népviseletben (a színárnyalatok stb. különbözőségében) is. Én azért merek erről beszélni, mert a két falut – Diószént és Klézset – nagyon mélyen ismerem. A néprajzosok szerint Klézse egy kicsit *székelyes*, míg Diószén archaikusabb, régiesebb. Vegyes falu volt...

– *Mit jelent az, hogy „vegyes falu”?*

– Voltak ott nagyon *régiek* is. Persze Klézsében is, ahol őriztek egy 1676-os Kájoni-féle *Cantionalét* – ki tudja, mikor vitték oda –, és 1993-ig ebből imádkoztak, s a vesperást vagy a virrasztást is ebből mondták. Amíg lehetett, hiszen 1993-ban megtiltották Klézsen a magyar nyelvű virrasztást és a komondárt is – csángóföldön így nevezik a tort. Én 1990 telén voltam egy virrasztáson, amit az akkor már beteg Hodorog Luca mondott az egyik nagynénémnél. Hiába fenyegette meg a pap, ha vezeti az elhunyt fölötti imádkozást, nem fogja eltemetni a halottat, ő hajthatatlan maradt. Ahogyan ezek a karakán öregek meghaltak, a magyar virrasztások – persze a politikai nyomás is közrejátszott ebben – egyszerre megszűntek. Tehát Klézse volt az utolsó csángó falu, mint korábban említettem volt, ahol Kájoni énekeskönyvből imádkoztak. Diószénben – a negyvenes években hét éven át – Szilágyi Feri bácsi, a csángó csíki kántor szintén a *Cantionaléből* énekelt és imádkozott, a hívek legnagyobb örömére. Az énekes-imádságos könyv eme példánya Erdélyben még megvan, egy gyűjtő őrzi.

– *Kétség nem fér hozzá, a szülői házban kaptad ezt a vallási alapot. Az Istennel akkor még magyar nyelven voltatok napi kapcsolatban. Azóta, sajnos, nagyot változott a világ, habár a rendszerváltás után nem egy kísérlet történt – és folyamatosan történik is – a magyar nyelv (iskola) és a magyar nyelvű mise visszaállítására.*

– A hetvenes évekig nálunk is mindenki magyarul beszélt a faluban, annak ellenére,

hogyan az iskolában csúfolták – *madárnyelvnek* nevezték – ezt a nyelvet a tanárok. És állandóan szidtak minket, mert nem értették, amit mi egymás közt az anyanyelvünkön suttogtunk. (Később hallottam, hogy milyen gonoszul viselkedtek más falvakban is.) Talán irigyeltek is bennünket, hiszen csak kis taknyosok voltunk, de akkor már két nyelven tudtunk beszélni.

– *Nálunk, harminckét évesen, tehát egy irodalmi szinten tanultál meg beszélni és írni.*

– Igen. Amit addig tudtam, az „csak” a kisközösség, a napi tájékozódást segítő ügyek nyelve volt. De ez sem olyan egyszerű. Az első osztályig én magyarul beszéltem. (Még a tanító néni sem tudott románul, mert a Magyar Népi Szövetség idején jött ki csángóföldre, ahol összeesküdött egy oláh tanítóval). Vagyis még a nyelvújítás előtti nyelvet beszéltük, a klézseiek valamilyen csodálatos akcentusával. Nem is akcentusnak mondanám, hanem a nyelvjárásból eredő (táji) íznek.

– *Archaikus rétegek klézsei módon...*

– Csodálatos kedvesség volt az emberekben, és a kifejezések – a nagyon szép megnevezések is – mintha ezekhez igazodtak volna. Például magázták a férfiakat.

– *Méltósága volt a nyelvnek...*

– Jól mondod, nem is akármilyen méltósága. 1990-ben, amikor újra – a korábbiaknál erősebben – találkoztam a magyar nyelvvel (amikor írni és olvasni tanultam), Balassi nekem egy kicsit új volt. Új volt és modern volt a mi csángó nyelvjárásunkhoz viszonyítva.

– *A lézpedi vagy a pusztinai nyelv a csángó nyelv valamilyen változata?*

– Igen. Oda többen mentek a madéfalvi veszedelem idején. Nagy részük akkor telepedett le ott. Hozták a székely kapuikat és a szokásaikat, bárki megnézi, ott a kapuk is mások, mint Diószénben vagy Szabófalván.

– *Engem meglepett, hogy fiatal korodban – nyilván a kézügyességéből is ered a plasztikánál való kikötésed – vonzódtál bizonyos műszaki dolgokhoz. Műszerész...*

– Nem vonzódtam. Véletlenül jutottam be abba az iskolába. A 10. osztályig gondoltam nincs más lehetőség, csak otthon maradni. Édesapámtól nagyon megszerettem a szőlőt – ő egy kicsit tanulta a nemes szőlő művelését –, és azzal akartam foglalkozni. A mai napig ha meglátok egy szőlőbokrot, lehet ott ötvenféle növény, nekem a szőlő az első. A szőlő és a virág. *Abból* a világból mégis hiányzott valami. Az embert hívja – akár rögsnek tetszik, akár nem – a saját útja. Nagyon sokszor imádkoztam valami kitörésért – azt sem tudtam pontosan, hogy mi legyen az –, Jóistenem, segíts meg engem... És akkor egy tanár szólt, hogy eredményeinkkel körbejárja az országot, hátha sikerül valami iskolát találni valahol. Az én jelentkezési lapomat is elkérte, adtam neki 30 leit. Soha nem felejttem el, azt is valakitől nagy titokban kölcsön kértem, hogy ne tudják meg a szüleim. S amikor visszajött, örömmel újságolta, hogy a továbbtanulás el van intézve, hat lány Hétfaluba mehet, egy pár Sepsiszentgyörgyre. Így kerültem én a hétfalusi elektrotechnikai iskolába.

– *Középiskola volt?*

– Dehogy is, ipari szakiskola, amely minket kiiskoláztatott, annak ellenében, hogy miután elvégeztük, öt évig a gyárban kellett dolgoznunk. Középiskolába nem is tudtam volna elmenni.

– *Hány éves voltál?*

– Tizenhat-tizenhét. A szakiskola kétéves volt, engem az elektrotechnikára vettek be, a többieket más szakmára. Egy év után (műszaki dolgokból és elméleti tantárgyakból) tanulmányi versenyt nyertem. Először az iskolait, majd a zónait. Nagyon szorgalmas voltam, édesapámnak be akartam bizonyítani, hogy helyt tudok állni itt is. Ha közepes az előmenetelem, biztosan visszahívott volna édesapám.

– *A műszaki rajzon kívül mást is rajzoltál?*

– Az első évben nem. Akkor nagyon sokat tanultam. Már gyermekkoromban éreztem, hogy az Isten megáldott egy kis tehetséggel, s valamiképp ezzel kéne kezdeni valamit. Annak ellenére, hogy az iskolában remekül ment minden, az év vége felé rájöttem: nem ezt kell csinálnom. Nem ezt akarom.

– *Hogyan történt a váltás?*

– Még az első évben kaptam hivatalos engedélyt arra, hogy részt vehessek a misén. (Mínthogy kollégiumban laktunk, csak engedéllyel mehettünk ki.) Csak délután volt kijárásunk, de akkor sehol sem volt mise – csak vasárnap délelőtt és este. Mikor Brassóban mentünk fölfelé, a centrum felé – valósággal vonzott a katolikus templom csodálatos ólomüveg ablaka –, egyszer csak megláttam az egyik házon egy táblát: Zenei és Képzőművészeti Népfőiskola. Klement Bélával, egy ottani tanárral találkoztam, és elmagyaráztam neki, hogy miért szeretnék ebbe az irányba menni. Külön felvételizhettem, föl is vettek a grafikai szakra. Három évig jártam ide, kitüntetéssel végeztem. Nagyon sok technikával megismerkedtem.

– *Mielőtt a szakmai utadat tovább bogoznánk, ejtsük szót egy-két magánjellegű dologról is! Az első házasságod – úgy tudom, román férjed volt – hogyan jött létre? Hol ismerkedtetek össze?*

– Abban a gyárban, ahol – 1976 után – dolgoztam. Húsz éves voltam, amikor férjhez mentem. S egy év múlva már megszületett az első gyermekem. Az az igazság, hogy minket, csángókat az erdélyi székelyek nem annyira fogadtak be. Valamiképp elzárkóztak tőlünk.

– *Szinte hihetetlen.*

– Erről a „különbözésről” könyvet is írtak az erdélyi néprajzosok. Talán *Száz lejes lányok? Száz lejes menyasszonyok?* volt a könyv címe, és a csíkszentdomonkosi házasságokat dolgozta fel. Nyolcvan-száz csángó lány ment férjhez Erdélybe. Valójában nem fogadták be őket, és ők sem tudtak igazán beolvadni az új környezetbe. Bár sok gyereket adtak annak a közösségnek, mégsem akarták elfogadni a szokásaikat – nagyon tempóba járók voltak, *hitesek* –, mindennél jobban ragaszkodtak *ősi* kincsükhöz.

– *A házasságból két gyerek született?*

– Igen, két gyermek, egy fiú és egy leány. De nagyon hamar kiderült, hogy a férjemmel nem vagyunk egymáshoz való, és 1985-ben elváltunk.

– *Művészetedből kiderül, hogy a Baba Máriának már gyerekkorodban nagyon erős hitbéli alapozása volt.*

– Nemrég valaki arról kérdezett, hogy a magyarságtudat mennyire volt/van meg bennem. S arról is, hogy milyen hitű vagyok. Én egész életemben, a mai napig, ragaszkodom ahhoz, amibe beleszülettem. 1990-ig úgy értelmeztük – én is, és sok más csángó is –, hogy a hittel kötöttük össze azt, amiben különböztünk a többitől. Az ortodox tengertől. Elsősorban a katolikus hittel, a vallással. Én ehhez nagyon erősen ragaszkodtam/ragaszkodom. Ettől a meggyőződésemtől semmi nem tud eltántorítani. Fiammal sokszor leültünk beszélgetni erről, s azt mondta: „Anyu, kellettek ezek a stációk a maga életében.” Rengeteg csángó házasságot látok a csángók között, s még jobban elrománosodtak, mint azok, akik vegyes házasságban éltek. Nekem van egy húgom, aki vegyes házasságban élt, és mind a két lánya tud magyarul. Jóllehet a másik testvéremnek – fiútestvéremnek – a felesége román, de náluk is meg van becsülve a magyarság: mind a két fia magyarul (is) beszél. Viszont egy másik fiútestvéremnek trunki, vagyis tiszta-tiszta magyar a felesége, s ennek ellenére a három gyerek közül egyik sem tud magyarul. És van egy olyan unokatestvérem is, akinek öt gyermeke közül csak kettő érti a magyar nyelvet, holott ő katolikus, csángó feleséggel büszkélkedhetik.

– *Örömmel tapasztalom, a hited kikezdehetetlen. Magyarságtudatod erős. Mindkettő meghatározza a személyiségedet, amelyre az itteni iskolákat járván építeni tudtál. Beszélj művészi magára eszméléséről, hiszen nagyon nehéz volt elfogadtatni („idegen” környezetben?), hogy te igazi képzőművész vagy.*

– Én nem azt akartam bizonyítani, hogy képzőművész vagyok, hanem elsősorban azt akartam bizonyítani, hogy nem vagyok közepes. Ha közepes volnék, akkor ezt az utat már rég nem járnám. Nem a szerénytelenség szól belőlem, de ha érzem – ha éreztem volna –, hogy az alkotásban nem vesz részt minden porcikám, már rég más útra tértem volna.

– *A grafikáról hogyan váltottát át a kerámiára?*

– Az Iparművészeti Főiskolán az első év amolyan alapképzés volt. Megismerkedtünk a formatervezéssel, a plasztikával, a mintázással és a grafikával. Annyira megtetszett a mintázás – a rajzot kezdtem egy kissé elhanyagolni –, hogy tudtam, komolyabban a kerámiát fogom folytatni. Azért a rajzzal való kifejezés is izgatott. Nem más bizonyítja, mint az, hogy részt vettem a TETRA PAK reklámgrafikai pályázatán. Az almalevet kellett reklámozunk. Én bibliai jelenettel képzeltem el a népszerűsítést, miszerint rajzomon, Éva nem az almát nyújtotta át Ádámnak, hanem egy „tetra pakos” dobozt, amelynek oldalán képileg ott virított a benne lévő tartalom is. Nem az én tervemet választották. Minthogy az ötletet nem tartották szellemesnek, eladhatónak – ezek szerint én keveset értettem meg a neoreklám-grafikából –, elbátortalanodtam. De semmi sem véletlen, ez a kudarc

meghatározta a további ténykedésemet. Mivel hiányoztunk egy cseppet a rajzórától – a tanulás helyett egy hétig síelni voltunk –, egy kicsit lecsípték az érdemjegyemet. Hogy történt mindez? Én akkoriban, mindig szorgalmas lévén, rengeteget rajzoltam. A kollekciónál a tanórákat velem elszabotáló két-három csoporttársamnak is adtam egy-egy darabot, hogy a tanár ne buktassa meg őket. A jobban sikerült grafikákat természetesen megtartottam magamnak. Mit ad isten, ők jobb jegyeket kaptak, mint én. Szóltam is a tanárnak, hogy nem vagyok meglegedve az osztályozással, igazságtalannak tartom. Ha ribillió nem is lett belőle, a feszültség ott lebegett mindannyiunk feje fölött. Ez a kis eset eldöntötte további sorsomat. Minthogy a grafika akkor már nem jelentett nekem semmiféle kihívást, elhatároztam, nem folytatom.

– *Vonzott az anyag?*

– Nagyon. És a három dimenzió. Nagyobb feladat volt számomra, hogy három dimenzióban jelenítsek meg valamit.

– *Mik voltak az első plasztikai munkáid?*

– A feladatok. A tojástól és a gömbtől kezdve egészen a csiga megformálásáig minden. Egy csigát plasztikailag megjeleníteni klasszikus feladat. A munka során sok minden kiderül. Nem futamodtam meg előle. Nekiláttam. Nem megmintáztam és *kiüregesítettem* – az lett volna a könnyebb megoldás –, hanem üregesen szépen felraktam. Egy az egyben emberi alakot is mintáztam. Megszerettem a plasztikát, és hálás vagyok mintázótanáraimnak – Kovács Gyulának és Pázmándi Antalnak –, hogy megengedték a korlátlan kísérletezést. Korábban más mesterektől is sokat tanultam. Benedek György csodálatos rajztanár volt a vasutasok képzőművészeti körében. Éppen egy francia Cézanne-albumot olvasgattam – volt Rembrandt- és ilyen-olyan korszakom is –, amikor egyszer csak megállt fölöttem, és így szólt: „Mária, ez az ember nagyon tudott rajzolni.” Le akarta törni a szarvamat? Sokkal inkább azt sugallta, hogy a meglegedés (azt gondoltam, hogy én is jól tudok rajzolni) a művész halála.

– *A rajztudás segített a formázásban?*

– Nagyon. A perspektíva már ott magával ragadott. A három dimenzióval – szerettem a kihívást – már valami nagyobb dolog történik. S ebbe belekukkantva akarom megérteni az anyag közvetítette „eszme” térbeli törvényeit.

– *És az agyag-samott szerelem?*

– Azt a plasztika hozta. Az üveggel mint anyaggal, mint új technikát, kifejezésformát kínáló lehetőséggel szintén szerettem volna – bár egyszer-kétszer sikerült – többet foglalkozni. Sajnos nem olyan kézenfekvő, hogy az ember a technikai felszereltséghez hozzá tudjon jutni. (Egy napi bérlet – műhely, anyag, felszereltség – pár évvel ezelőtt már 110 ezer forintba rúgott.) De fogok én még „üvegszobrokat” készíteni, és más anyagokat is ki fogok próbálni. Jelen pillanatban a kerámia az, amit meg tudok *fogni* minden probléma nélkül.

– *A napokban láttam egy, a múlt század harmincas éveiben készült Gorka Géza-ke-*

rámiaszobrot. Az ülő hölgynek egy-egy tál volt a térdén és a vállán, amelyek virágtartóként szolgáltak. Te is készítesz ehhez hasonló, a gyönyörködtetésen túl más funkciót is ellátó – használati – tárgyakat?

– Nem nagyon. Bár a Postamúzeumban látható egy *Madáritatóm*, a főiskolai feladatokon kívül (teáskészlet stb.) úgyszólván nem kötött le az ilyesfajta foglalatosság.

– *Az iparművészetben tehát nem az iparművészet érdekelt.*

– Így van. Megcsodáltam a görög vázákat, de úgy éreztem, ez az *ő* világuk. Lehet, hogy a huszadik század nagyon figyelt a használati tárgyakra, de nem volt képes olyan *szent* használati tárgyakat teremteni, mint az ókor vagy más klasszikus korok.

– *Átlengett valaminek a szelleme?*

– Kulturális antropológiából kellett írni egy dolgozatot, töprengtem magamban, s kipattant a fejből a szikra: a csángókról fogok írni. *Elmenőben* lévő kicsi népekről, amelyeknek sorsát jól ismerem, mert megtapasztaltam. Olyannyira megindult a toll a kezemben – áradt belőlem a szó –, hogy alig tudtam a fogalmazást befejezni. Nem is fejeztem be, csak a végére pontot tettem.

– *Milyen címet adtál neki?*

– Panaszkodás Istennek.

– *Jó cím. Ez terelt a plasztika felé?*

– Ez terelt a *téma* felé.

– *A téma megnyitott valamit előtted?*

– Én a plasztikát nagyon megszerettem, de hogy mit kezdjek vele, nem tudtam. Akkoriban – 1990-et írtunk – még egy kicsit politizáltam is. Volt egy kis csángó csoportunk, és azt gondoltuk, hogy mi meg fogjuk tudni változtatni a világot. Minden rendezvényen ott voltam – az RMDSZ első két kongresszusán a népcsoportom nevében föl is szólaltam. Nem azért, mert szerepelni akartam, hanem azért, mert a *közösség* küldött. Összegyűltünk, álmodoztunk, úgy éreztük, hogy mindenben részt kell vennünk, ami a csángóüggyel kapcsolatos. Ám hamar rájöttem, hogy részemről a politizálás bűn. Csak kiszívja az energiámat.

– *Arra is rá kellett jönnöd, hogy te a művészetteddel – mert egyetemes igazságokat közöl – sokkal többet tudsz tenni a csángó nép érdekében, sőt az egyetemes magyarságért, mintha reggeltől estig szónokolsz. Ismervén a magyarországi kerámiát, alig tudok olyan alkotóról – a zalaegerszegi Németh János népi ihletésű, korongolt rusztikus szobrainak a motívumvilága rokon a képi érzékenységeddel –, akinek a művein ily elementáris erővel van jelen a Biblia.*

– Az egész úgy kezdődött, hogy lássuk, milyen helyzetben is vagyunk. Tudniillik ezt szerettem volna valamiként megörökíteni. Akkoriban sokat gondolkodtam a sorsunkon, és úgy éreztem, hogy Krisztus sorsában van részünk. Ahogyan Krisztus keresztre jutott, mi is keresztre fogunk jutni. Sőt, már azon vagyunk. Keresztre vagyunk feszítve. A diplomamunkán gondolkodva eszembe jutott, hogy jó lenne a szülőfalumba valamely

útkeresztvezetéshez egy keresztet állítani. Nem sikerült megvalósítani, mert a falunak – falumnak! – szánt ajándékot a pap nem fogadta el, elutasította ajánlkozásomat. A tervet átdolgozva a dévai Ferences Kolostornak ajánlottam föl munkámat. Örömmel fogadták. Kellett alkalmazkodnom az épülethez, a beugrót – amelyben a szoborcsoport – szintén én csináltam.

– *Az átszellemített műtárgynak azóta is csodájára járnak. Rajta a szenvedés boldogságként – egy sajtóságot boldogságfokozatként – jelenik meg.*

– Kezdetben úgy gondoltam, hogy olyan feszületet készítek, amelynek történései össze vannak kötve a gyerekkori csángó hitvilággal. Krisztus a kereszten – és alatta asszonyok imádkoznak. Visszafogottan, egy kissé magukba zárkózva. Erre az egyik tanárom azt mondta: „Mária, meg fogsz bukni.” Ezt a sokalakos diplomamunkát – az imádkozó asszonyok úgy ültek volna a padon, ahogy nálunk is szokás a virrasztásnál – nem fogják elfogadni. Viszont egy *dinamikusabb* kompozíciónak biztos útja lenne. Kényszerhelyzetben voltam, hiszen el kellett térnem az eredeti tervtől. S elkezdtem „dinamikusabban” gondolkodni. A női alak (amely én vagyok) megragadja egy kicsit a saját haját s jobb kezét fölemeli a feje fölé, a másik figura keze (Mária Magdolnát a lányomról mintáztam) pedig plasztikailag „kiugrik” a domborműből. Azzal, hogy a két nő – mozgásimitációval – egymást vigasztalja, a jelenet dinamikusabbá vált.

– *Valljuk be, ez egy családi kompozíció.*

– Valóban. Mária Magdolna arcát a lányomról mintáztam, s bár a megfeszített Krisztus arca nem a fiam arcát formázza, de a teste igen. Az angyalok meg a mestereimet formázzák.

– *Kő Pált is?*

– Nem, ő egy másik művemen szerepel. De a mestereim közé sorolom, mert emberi módon állt mellém, amikor küszködtem. Jó szóval vigasztalt, és cselekvően segített. Kéves ember közeledett hozzám olyan bizalommal, mint ő. Tehát az angyalaim közt a helye. Csekovszky Árpádról se feledkezsem meg, aki eleitől kezdve – amikor engem a pályáról el akartak tanácsolni – szintén biztatott, erősített. „Mária, mától kezdve maga mellett állok, s amit meg akar csinálni, azt megcsinálhatja.” S akkor megbízott egy olyan feladattal – a hátad mögött láthatod az anyagban történő megvalósulását –, amelyben kipróbálhattam az erőmet. Egy üreges, emberléptékű torzót kellett felraknom. Sikerült. Később sok egyéb mellett egy oroszlánfejet is megmintáztam, több változatban: szecessziósan és reneszánsz módon is. Csekovszky mindezek után teljes mellszélességgel mellém állva segített. Így tudtam elkezdni a vallásos témájú diplomamunkám makettjét is.

– *Csaknem matt alakok, jobbjára színes háttér...*

– Sokszor és sokan kérdezték, hogy a háttérrel ellentétben miért nem a figurákat színezem („nem fordítva kellene?”). Ha egy vizitációt, találkozást mintázok meg, a festetlen alakok „szürkeségükben” is – a plasztikának ez is sajátja – kiemelkednek-kidomborodnak. Viszont az egész világot, amely a hittel, a ragaszkodással, a kapott érték továbbadásával

körülveszi a figurákat, valahogyan ki kell emelnem. Így találtam rá a színes hátterekre. Ezáltal az ábrázolhatatlan (megfoghatatlan) csoda valamiképp megfoghatóvá válik. A színes hátterekkel az ebből a világból kisugárzó csodás szellemiséget próbálom érzékeltetni.

– *A szín hozzásegít az eszmeiséghez?*

– Igen. Fölidézi azt a világot, amely még létezett gyermekkoromban. Akkor az aszszonyok példaképe még Mária volt, csodálatosan tudtak készülődni az ünnepre. A kicsi gyermekekkel együtt. Hiába volt a rettenetes szegénység, vasárnap az Úr előtt pompás, csuda szép ruhában jelentek meg. Ők szőtték meg a vásznat, a katrincákat és az elképesztően szép selymekendőt, ők varrták meg az inget. Mikor itteni népviseletben, arany szép ruhában betoppantak a templomba – lassan megszólalt a gregorián, a pap a tömjénszóróval füstölt –, úgy éreztem, hogy felemelkedünk mindenestől. De nemcsak én éreztem ekképpen, mindenki így érezte. Olyan erőt kaptunk ezekből az *ünnepi* alkalmakból, hogy remélhetően az élet végéig átsegít bennünket minden nehézségen. Kerámiáim színes háttereiben ezt az állapotot – az Istennel való viszonyt – akarom megmutatni. A mindennapi életünkben kötelességünk – a törekvés bennünk van – keresni az utat, és emelkedni Isten felé. S az Istennek is kötelessége (bocsánat a szóért!), hogy felénk hajoljon, és fölemeljen minket. Csak ebben a *kölcsönösségben* találhatunk egymásra. Azt gondolom, hogy a világot Isten *így* teremtette. A vasárnapot is ő adta nekünk; nekünk van szükségünk a vasárnapra, nem neki. Szépnek látom a teremtést s a kiküzdött életutat, s ha rájövök csodájára – már pedig életcélom a titok megfjtése és továbbadása –, sok erőt kapok belőle.

– *Nemcsak keramikus vagy, hanem énekművész is. Nagyobb örömem nem volt annál – jóllehet ismertem ebbéli képességeidet is –, amikor a Muzsikás Együttes meghívott szólóénekesnek. Immár több mint fél évtizede együtt dolgoztok. Nem csupán itthon, de a világ hangversenytermeiben is népszerűsítitek a magyar dalt és népzene, sőt Bartók és más klasszikusok megszólaltatásával a világzenei örökséget is. Éneked – éneklésed – gyökerei ugyancsak a Csángóföldre nyúlnak vissza?*

– Amikor én énekelni tanultam – csöpp lány koromban –, abban nem volt semmi különös. Természetes volt. Nálunk a lányoknak nemcsak énekelni és imádkozni kellett tudniuk, hanem szőni, fonni, varrni s a textilanyagokat megfesteni is. Ez mind hozzátartozott ahhoz, hogy az ember *egész* legyen. Ezeket a dolgokat illet tudni. Az emberek egyharmada *magas* szinten – de a többiek is, ki jobban, ki rosszabbul – tudta is, művelte is. (Nem kellett főiskolára járni azért, hogy a nő le tudjon ülni a szövőszék elé.) A gyermek még alig tudott járni, de már énekelt. Nekünk egész kicsi korunktól kezdve ott kellett lenni a misén, és szinte *belenőtünk* az éneklésbe. Még a szöveget nem is tudtam, de a dallamot már dúdoltam (volt úgy, hogy tátogtam), mert részt akartam venni a közösség áhítatos szárnyalásában, békéjében. Mikor ünnepek voltak – a templomban mindig történt valami –, alig vártuk, hogy énekelhessünk.

– *A mennyei trónus is hívott, vagy csak az éneken való feloldódás szépsége?*

– Nem tudom, hogy te mit értesz a „mennyei trónuson”. Ha azt érted, hogy az emelkedett, csodálatos hangulatban van valami megfoghatatlan, van valami isteni – amire a hitét gyakorló ember vágyik –, akkor ez a trónus, az élet egy másfajta dimenziója hívhat is. Reggel is, délben is, este is. Reggel a Mária-harangszóval, a vecseryén szintén a Mária-harangszóval. Az ember bele tud látni, megélve a fontos pillanatokot, abba a másik világba (amelyben halálunk után leszünk, mikor elhagytuk a földi létet), amely *nemlétevel* is a bizonyosság fényes tárnáit nyitotta meg. A legnagyobb természetességgel megy végbe mindez. Akkor is Őt hívja, amikor nevére koccint valakivel – illet megemlíteni a saját halottjait –, akkor is eme dimenzió felé tekint, amikor reggel felkel és megmosdózik, vagy amikor indul a hegyre dolgozni, a mezőre kaszálni. Délben nem mindig volt idő ilyen „dolgokra”, de az idősebbek keresztet vetettek, és imádkoztak a harangszónál. Ez volt az a dimenzió, ami a mindennapi életünkben azt a *másik* világot jelentette.

– *Mikor énekeltél először pódiumon?*

– Gyermekkorban az iskolában, mint bármelyik gyermek. Én vezettem elég korán a kórust is. Akár könnyűzenéről is lehetett szó – énekeltem. Valamelyik olasz dalnak a mai napig tudom a szövegét, csak azt nem tudom, hogy mit jelent. Három-négy műfajban otthon kellett lennem – a népdal mellett még (románul!) operettrészletet is előadtam.

– *S felnőtként mikor léptél először színpadra?*

– 1990-ben léptem először színpadra: Domokos Pál Péter bácsi születésnapjára ünnepségén csoportosan énekeltünk. Szintén abban az évben Lészpeden Zöld Péter szervezett egy fesztivált, amelybe más csángókkal együtt én is besegítettem. Idős asszonyokat is hívtunk. Még életünkben nem léptek fel csángó énekkel vagy csángó imádsággal misén vagy házon kívül közönség elé. De eljöttek, mert akartak szerepelni, csak nem merészeltek. Csernik Meric nagy nehezen kinyögte (a mai napig él ez a kalugeri asszony): „Hátha tük felmentek és elkezditek, akkor aztán műnk es felmenyünk a »scenárá« (a színpadra).” Mi szervezők felmentünk, és énekeltünk egyet. Utánunk jöttek az asszonyok, és lassan annyira belejöttek a szereplésbe, hogy alig lehetett leállítani őket.

– *Magyarországi élményeid?*

– Magyarországon a csángókkal szemben szinte elvárás volt – bár hiányos ismereteik voltak a távoli magyar közösségről –, hogy tudjanak énekelni és táncolni. Egy kicsi gyermek eljött ide egy családhoz – egy évet tanult a Waldorf-iskolában –, s a család panaszkodott nekem, hogy a kisfiú visszahúzódó: „Milyen csángó az, aki nem tud se táncolni, se énekelni?” Tehát, ha tudunk, ha nem – természetesen ezt csak viccből mondom –, táncoltunk, énekeltünk.

– *Világhírű szólóénekes lettél, hiszen a Muzsikás Együttessel csaknem az egész világot bejártad.*

– Csak öt éve énekelek rendszeresen a Muzsikással, előtte – meg szoktak hívni – csak bizonyos alkalmakkor (például karácsonyi koncerten) léptem föl. Nagyon szép helyeken jártunk, és kimondhatatlanul jó érzés volt komoly fesztiválokon szerepelni.

– *Konkrétabban?*

– A közelmúltban Norvégiában voltunk. Szintén egy világhírű fesztiválon, amelyen huszonhárom ország énekesei-zeneszei mutathatták meg, hogy mit tudnak. Tokióba és még számtalan helyre meghívtak, tehát ebben az évben is sűrű lesz a programunk.

– *Norvégiában miket énekeltél?*

– A Muzsikás műsoraiban én balladákat és gregoriánokat szoktam énekelni. Minden fellépésemem más-más énekelek. Az idegen környezetben senki semmit nem ért, de nyilván a dalok hangulata tette, hogy annyira megszerették ezeket a régi énekeket. Egy-egy koncerten a Muzsikás Együttes tagjai több mindenről szoktak beszélni – Bartók Béláról, a bartóki irányultságról, s hogy mit jelent a két nagy magyar zeneszerző, Bartók és Kodály a világnak –, s ilyenkor nagyon jó érzés magyarnak lenni. Van egy *táncos* számunk is (*moldvai csokor*), amelyben moldvai lakodalmi csujogtatások hagzanak el.

– *Körülbelül hány éneket tudsz?*

– Soha nem számoltam.

– *Százat?*

– Annyit biztos, de az is lehet, hogy többet. Az az igazság, hogy az összes moldvai ének dallamát kivétel nélkül tudom, s részben vagy egészben a szövegeket is. Egy nagy részét olyan szinten, hogy velük bárhol és bármikor föl tudok lépni. Most tanultam erdélyi énekeket is – szeretem őket –, és régi stílusú román dalokat is. S csodásak azok az erdélyi (magyarszováti) dalok, amelyekre Kallós Zoli bácsi hívta fel a figyelmemet. A magyarszováti Kerekes Erzsébettől is – sajnos, már nem él – sok kincset tanultam.

– *Úgy látom, boldog vagy. Mit jelent neked a boldogság?*

– Ha én tudnám...

– *Család, Isten, haza?*

– Életemben kevés ideig voltam boldogtalan. 1990 után kifejezetten boldog voltam/vagyok. 1990 előtt főképp a bezártság – bezártságunk – tudott nagyon elkeseríteni. Amelyik madárnak a szárnyát levágják – ez azonos azzal, amikor betömik a torkunkat –, az csak a *sötét* egyhelyben-létet képes megtapasztalni. '90 után, szerencsére – mert más helyzetben vagyunk –, én is másképp látom a világot, az egész Kárpát-medencét, mint ahogyan addig láttam. Tennivalónk van, nagyon sok tennivalónk, és mindezek véghezviteléhez van bizonyos szabadság is. Úgy vélem, hogy nagyon sok mindent ki lehet találni annak érdekében, hogy vissza tudjunk *épülni* az ideális(?), a megvalósítható(!) szférájába (most az egész magyar nemzetre gondolok). Ha egyszerűsíténénk egy kicsit az életünket – ezt az egész *rohanó* mai életmódot –, még boldogabbak lehetnénk. Megismétlem, én boldog vagyok. Remélem, a jóisten ad még egészséget, erőt, hogy még többet tudjak teremteni.

– *Mert sugárzol, azért vagy boldog...*

– Nem tudom. Nagyon sok szép dolgot meg tudok látni, meg tudok élni, föl tudok fedezni. Sok csoda van körülöttem és a jóistennel való kapcsolatomban. Nekem nincs szent életem – az ember azt gondolja, hogy csak akkor lehet boldog, akkor igazán hívó,

ha szent életet él –, mégis akarva-akaratlan működik bennem valami jóságra-tisztaságra való törekvés. Én másképp látom, mint sokan, az embernek az Istennel való viszonyát. Nem mondom, hogy az egyháznak nincs köze ehhez az *egyedi* állapothoz (az egyháznak az egyházi dolgokhoz van köze), s az egyház abban is tud segíteni, hogy tegyünk lépéseket Isten felé, de azt az egyház – *helyettünk!* – nem tudja megtenni, hogy mi *megéljük* az Istennel való kapcsolatunkat. Azt a *dimenziót* csupán az ember tudja eltalálni, megkezesni, megteremtteni, hogy más is fontos legyen – ha szükségszerű, fontosabb –, mint az anyagi világ. S ha az ember ki tud lépni ebből az elképesztő „agglomerátumból”, ki tud lépni és egy kicsit meg tud szabadulni a *főlöslegtől*, akkor kissé könnyebb lesz neki érintkezni a csodával. S talán meg is tud élni pillanatokat a csodából. Annyira feltöltődhet, hogy nem tud boldogtalan lenni.

– *A szépséget az Isten az arcodra forrasztotta...*

– A környezetemet is úgy befolyásolja, hogy – érzem – a jóisten szeret minket. Ami fontos az ember életében, avval a jóisten engem megajándékozott. Nem érzem, hogy bármelyik részem is csorbult volna, annak ellenére, hogy „egyházilag” nem volnék rendben, ha valaki kibontaná az életemet. Viszont úgy érzem, hogy én a jóistennel nagyon rendben vagyok. S nem bizonytalanul mondom, hanem nagyon erősen: mindig ott van mellettem.

2009. július 20.

